

پدیدآور:	سبحانی تبریزی، جعفر، ۱۳۰۹ -
عنوان:	اندیشه اسلامی ۲ (ویراست دوم) / جعفر سبحانی و محمد محمدرضایی؛ تدوین نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها. معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی.
مشخصات نشر:	قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری:	۲۴۸ ص.
شابک:	978-964-531-405-5
فروست:	مجموعه مبانی نظری اسلام؛ ۳۳
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا
موضوع:	تعلیمات دینی - راهنمای آموزشی
موضوع:	خداشناسی
شناسه افزوده:	محمدرضایی، محمد، ۱۳۳۹ -
شناسه افزوده:	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف
شناسه افزوده:	دانشگاه معارف اسلامی، معاونت پژوهشی
رده‌بندی کنگره:	۷۳۱ الف ۲ س ۷ / ۷ BP
رده‌بندی دیویی:	۹۷۸ - ۷
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۸۳۳۰۶۷

استاد محترم و دانشجوی عزیز

خواهشمند است با ارائه دیدگاه‌های خود ما را در رفع نواقص و ارتقای کتاب یاری بخشید.

شماره تلفکس واحد ارزیابی علمی: ۷۷۴۹۹۱۹ - ۲۵۱.

پست الکترونیکی: arzyabi@maaref.ac.ir صندوق پستی: ۶۱۷۳ - ۳۷۱۵۵

اندیشه اسلامی (۲)

(ویراست دوم)

www.ketab.ir

آیت الله جعفر سبحانی
دکتر محمد محمدرضایی

مجموعه معارف

۳۳

اندیشه اسلامی (۲)

ویراست دوم

نویسنده: کتاب آیت الله جعفر سبحانی و محمد محمدرضایی

تدوین: بهار نمازگی، قلم معظم رهبری در دانشگاهها

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

ناشر: دفتر نشر معارف

ویراستار: امیرعباس رحیمی

صفحه آرا: صالح زارع

چاپ: اول، تابستان ۱۳۹۱ / ۳۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳۰۰۰ تومان

شابک: ۵ - ۴۰۵ - ۵۳۱ - ۹۶۴ - ۹۷۸

کلیه حقوق محفوظ است

مراکز پخش:

مدیریت پخش دفتر نشر معارف: قم، خیابان شهدا، کوچه ۳۲، شماره ۳، تلفن و نمابر ۷۷۴۰۰۰۴
فروشگاه شماره یک (پاتوق کتاب): قم، خیابان شهدا، روبهروی دفتر مقام معظم رهبری، تلفن ۷۷۳۵۴۵۱
فروشگاه شماره دو (پاتوق کتاب): تهران، خیابان انقلاب، چهار راه کالج، جنب بانک ملت، پلاک ۷۱۵
تلفن ۸۸۹۱۱۲۱۲، نمابر ۸۸۸۰۹۳۸۶

نشانی الکترونیکی: E-mail: info@ketabroom.ir : پایگاه اینترنتی: www.ketabroom.ir

سخن آغازین

گرایش به دین و معنویت همزاد انسان است و ریشه در سرشت او دارد. دین ندایی است که انسان آن را از درون خود می‌شنود و تا آدمی وجود دارد این گرایش در او باقی است. به همین خاطر است که پس از کم‌فروغ شدن دین و دین‌داری در مغرب‌زمین دیگر بار در چند دهه گذشته به طور روزافزون مردم، اندیشمندان و محافل علمی و تحقیقی غرب، به دین گرایش نشان داده‌اند. به گونه‌ای که محلهٔ تایم در سال ۱۹۸۰ م ضمن گزارشی از احیای علاقه به پژوهش‌های فلسفی در باب دین، می‌نویسد: «خدا در حال بازگشتن است.»^۱ از این رو اکنون دیگر دین نوعی خرافه و یا برخاسته از عده‌های روانی انسان شمرده نمی‌شود و امری بسیار مهم و درخور توجه به شمار می‌آید.

از این رو، بر دین‌پژوهان است که با درک عالمانه و صادقانه از اقتضائات نوین، درصدد یافتن تحلیل‌ها و تبیین‌های معقول و منطقی برای مسایل دینی و ایمانی، برآیند تا بدین وسیله خورشید دین را فراروی دین‌داران همچنان پرفروغ نگاه دارند. برای رسیدن به این منظور بایستی علاوه بر تلاش‌های مستمر عقلانی و به کارگیری راه‌حل‌های منطقی، از راهنمایی‌ها و دستگیری‌های باارزش وحی نیز بهره جست. یکی از راه‌های مناسب برای برخورد با چنین فضایی، تعمیق باورهای دینی از طریق تشویق به مطالعه و کندوکاو عقلی و نقلی است. اندیشمندان مسلمان نیز با استقبال از طرح پرسش‌های اساسی در باره دین درصدد برآمده‌اند پاسخ‌های مناسبی ارائه کنند و از این طریق مایهٔ بالندگی و رشد باورهای دینی در جهان اسلام را فراهم آورند.

۱. بنگرید به: پترسون، عقل و اعتقادات دینی.

در آموزش کارآمد مبانی نظری اسلام، تدوین متون آموزشی مناسب، از عوامل مؤثر است و از آنجا که در دروس معارف اسلامی با شمار انبوهی از دانشجویان و رشته‌های دانشگاهی مواجه هستیم لازم است در این زمینه متون آموزشی متنوع تدوین شود تا استادان محترم معارف اسلامی با توجه به مخاطبان خود و شرایط دیگری که در تعیین متن درسی تأثیرگذار است کتاب درسی خود را انتخاب کنند.

در پی این منظور کتاب اندیشه اسلامی (۲) به همت استاد محقق حضرت آیت‌الله جعفر سبحانی، از اندیشمندان ممتاز، مباحث الهیات در حوزه علمیه قم و آقای دکتر محمدرضایی، دانشیار گروه فلسفه دانشگاه تهران، براساس سرفصل‌های مصوب این درس به رشته تحریر درآمده است.

این معاونت ضمن سپاس و قدردانی فراوان از نویسندگان محترم و همه کسانی که در به ثمر رسیدن این اثر نقش داشته‌اند با گشاده‌رویی از دیدگاه‌ها، پیشنهادها و انتقادهای اندیشمندان، استادان و دانشجویان عزیز استقبال می‌کند.

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

گروه مبانی نظری اسلام

فهرست

مقدمه ویراست دوم	۱۷
مقدمه	۱۹

فصل اول: پیشینه دین و پیامبری

(۵۲ - ۲۱)

الف) تعریف دین و پیشینه آن در تاریخ	۲۳
تعریف دین	۲۳
پیشینه دین در تاریخ	۲۴
فطری بودن دین	۲۴
مراتب دین	۲۴
ب) یهودیت و مسیحیت: پیدایش و سرنوشت آنها	۲۵
پیدایش و فرجام یهودیت	۲۵
پیدایش صهیونیسم و تأسیس دولت اسرائیل	۲۹
پیدایش و فرجام مسیحیت	۳۰
ج) آشنایی با کتاب مقدس (عهد عتیق و جدید) و دیدگاه قرآن درباره آن	۳۴
کتاب مقدس و بخش‌های تشکیل‌دهنده آن	۳۴
۱. عهد قدیم	۳۵
۲. عهد جدید	۳۶
۱. زندگینامه و سخنان حضرت عیسی علیه السلام	۳۷
۲. تبلیغات و مسافرت‌های تبلیغی مبلغان مسیحی	۳۸
۳. نامه‌ها	۳۸
۴. رؤیا و مکاشفه	۳۸

۳۸	اعتبار کتاب مقدس از دیدگاه متفکران یهودی و مسیحی
۴۱	دیدگاه قرآن در باب کتاب مقدس
۴۳	(د) تأثیر آموزه‌های مسیحیت بر جامعه غربی در مقایسه با تأثیر آموزه‌های اسلام بر...
۴۳	۱. تأثیر حاکمیت مسیحیت بر جامعه غرب
۴۴	۲. تأثیر اسلام در پیشرفت تمدن اسلامی
۴۴	یک. تشویق اسلام به فراگیری علم
۴۴	در قلمرو صنعت کاغذ
۴۴	در قلمرو شیمی
۴۵	در قلمرو صنعت
۴۵	در قلمرو ریاضیات
۴۵	در قلمرو پزشکی
۴۶	دو. بسط عدالت
۴۶	عدالت در داوری
۴۷	عدالت در برابر قانون
۴۷	عدالت در حوزه اقتصاد
۴۷	عدالت در امور معنوی و مادی
۴۸	سه. مدارا و همزیستی مسالمت‌آمیز
۵۰	برای پژوهش
۵۰	منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل دوم: اهداف، ابعاد و قلمرو دین

(۵۳-۱۳۶)

۵۵	الف) ضرورت وحی و پیامبری
۵۵	مقدمه
۵۶	ضرورت نبوت
۵۹	اهداف بعثت انبیا
۵۹	۱. یادآوری فطریات
۶۰	۲. آزاد کردن انسان از قید و بندهای نادرست

۶۱	۳. دعوت به توحید.....
۶۲	۴. برپایی قسط و عدالت در جامعه بشری.....
۶۲	۵. آشنا کردن مردم با حکمت تعالیم الهی و تزکیه و تطهیر آنان.....
۶۳	۶. بشارت و انذار.....
۶۳	۷. علاج امراض روحی.....
۶۴	۸. به کمال رساندن فضایل اخلاقی.....
۶۵	معنای وحی.....
۶۶	انواع وحی.....
۶۷	تفسیرهای ناروا از وحی.....
۶۸	ب) معجزه انبیا.....
۶۸	معنای معجزه.....
۶۹	برای مطالعه بیشتر.....
۶۹	معجزه و قوانین عقلی.....
۷۰	۱. علت طبیعی عادی و متعارف.....
۷۰	۲. علت طبیعی غیرعادی و ناساخته.....
۷۰	۳. تأثیر نفوس و ارواح.....
۷۰	۴. علل غیرمادی.....
۷۱	ج) عصمت انبیا.....
۷۱	معنای عصمت.....
۷۱	اقسام عصمت.....
۷۲	۱. عصمت انبیا در مقام دریافت، حفظ و ابلاغ وحی.....
۷۲	دلیل عقلی.....
۷۲	دلیل نقلی.....
۷۳	۲. عصمت از معصیت و گناه.....
۷۳	دلیل عقلی.....
۷۴	دلیل نقلی.....
۷۵	۳. عصمت در امور فردی و اجتماعی.....
۷۶	عامل و منشأ عصمت.....

۷۷	عصمت و اختیار
۷۷	(د) نقش دین در زندگی دنیایی
۷۸	۱. جامعیت و کمال دین
۷۹	شبهات
۸۱	۲. سکولاریسم
۸۱	تعریف سکولاریسم
۸۲	زمینه‌ها و عوامل پیدایش سکولاریسم
۸۲	یک. متون مقدس و منابع اولیه دینی
۸۲	جدایی دین از سیاست
۸۳	نبود توانایی اجتماعی و حکومتی
۸۳	ناسازگاری آموزه‌های کلامی و فلسفی مسیحیت با عقل و علوم تجربی
۸۵	دو. رفتار و برخورد نادرست متولیان کدسا
۸۵	فساد اخلاقی
۸۶	برخوردهای خشن با دانشمندان
۸۶	مبانی سکولاریسم
۸۷	یک. علم‌گرایی
۸۸	دو. عقل‌گرایی
۸۸	آموزه‌های مسیحیت
۸۸	تعبیر متفکران بزرگ مسیحی
۸۹	برخورد نادرست کلیسا با متفکران و فیلسوفان
۸۹	نقد و بررسی
۹۰	نقد علم‌گرایی
۹۰	نقد عقل‌گرایی
۹۱	دیدگاه اسلام در باب سکولاریسم
۹۲	۳. لیبرالیسم
۹۲	معنای لغوی و اصطلاحی
۹۳	زمینه‌های شکل‌گیری لیبرالیسم
۹۴	مبانی و اندیشه‌های لیبرالیسم

۹۴	یک. فردگرایی
۹۴	دو. آزادی
۹۵	سه. عقل‌گرایی
۹۵	چهار. عدالت و برابری حقوق انسان‌ها
۹۶	پنج. تساهل
۹۶	نقد و بررسی
۱۰۱	ه) گوهر مشترک دین و راز تعدد شریعت‌ها
۱۰۱	گوهر مشترک دین
۱۰۲	راز تعدد شرایع
۱۰۲	راز جاودانگی و حقانیت شریعت اسلام
۱۰۴	۱. حجیت حکم عقل
۱۰۴	۲. قاعده اهم و مهم
۱۰۴	۳. گشوده بودن باب اجتهاد
۱۰۵	۴. پیروی از قواعد حاکمه فقهی
۱۰۵	کثرت‌گرایی دینی و گوهر مشترک
۱۰۶	۱. حقانیت و نجات‌بخشی مطلق یک دین (انحصارگرایی)
۱۰۶	نقد و بررسی
۱۰۸	۲. شمول‌گرایی
۱۰۸	نقد و بررسی
۱۰۹	۳. کثرت‌گرایی
۱۰۹	نقد و بررسی
۱۱۲	و) رابطه علم و دین
۱۱۲	مقدمه
۱۱۲	تعریف علم
۱۱۲	تعریف دین
۱۱۳	ویژگی‌های علوم تجربی
۱۱۵	دیدگاه اسلام درباره علوم تجربی
۱۱۷	انواع دیدگاه‌ها درباره رابطه علم و دین

۱۱۷	۱. علم و دین، دو شیوه بیان یک واقعیت
۱۱۸	۲. علم، تأییدکننده دین
۱۱۹	۳. علم و دین، مکمل یکدیگر
۱۲۱	۴. ناسازگاری علم و دین
۱۲۲	۵. جذابی کامل حوزه علم از دین
۱۲۲	برای مطالعه بیشتر
۱۲۲	۱. دیدگاه نوآور تودکسی
۱۲۳	۲. دیدگاه اگزیستانسیالیستی
۱۲۴	۳. دیدگاه فیلسوفان تحلیل زبانی
۱۲۴	۴. دیدگاه کانتی
۱۲۵	نقد و بررسی
۱۲۶	نتیجه گیری
۱۲۶	ز) علم دینی
۱۲۶	مقدمه
۱۲۷	چستی علم دینی
۱۳۲	اهداف علم
۱۳۲	نتیجه گیری
۱۳۴	برای پژوهش
۱۳۴	منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل سوم: شناخت اسلام

(۱۳۷-۱۷۸)

۱۳۹	مقدمه
۱۳۹	تعریف اسلام
۱۴۰	الف) قرآن و سنت
۱۴۰	۱. قرآن
۱۴۲	ابعاد اعجاز قرآن
۱۴۲	یک. فصاحت و بلاغت

۱۴۳	دو. اعجاز قرآن از نظر معارف الهی
۱۴۴	سه. اعجاز قرآن از نظر هماهنگی و عدم اختلاف در سبک و محتوا
۱۴۵	چهار. اعجاز قرآن از نظر اسرار آفرینش
۱۴۵	حرکت زمین
۱۴۶	تلقیح نباتات به وسیله باد
۱۴۷	جاذبه عمومی
۱۴۸	پنج. اعجاز قرآن از نظر خبرهای غیبی
۱۴۸	ناتوانی انسان‌ها از معارضه با قرآن
۱۴۹	پیروزی رومیان پس از مدتی کوتاه
۱۴۹	پیروزی پیامبر ۹ بر مشرکان
۱۵۰	خبر بالشت پیامبر ۹ به مکه
۱۵۰	مصونیت قرآن از تحریف
۱۵۱	برخی از دلایل تحریف نادر قرآن
۱۵۲	۲. سنت
۱۵۳	تعریف سنت
۱۵۴	حجیت سنت
۱۵۶	ب) عقل و جایگاه آن در شناخت دین
۱۵۶	جایگاه عقل
۱۵۶	عقل در اصطلاح
۱۵۶	تقسیمات عقل
۱۵۷	حجیت عقل
۱۵۹	رابطه عقل و دین
۱۶۱	ج) خاتمیت
۱۶۲	خاتمیت در قرآن
۱۶۵	خاتمیت در روایات اسلامی
۱۶۷	شبهات درباره خاتمیت
۱۶۷	۱. خاتمیت، پایان حاکمیت دوره غریزه
۱۶۷	نقد و بررسی

۱۶۸	۲. خاتمیت، پایان دوران ولایت شخصی
۱۶۸	نقد و بررسی
۱۷۰	۳. ناسازگاری خاتمیت با مرجعیت علمی امامان معصوم
۱۷۰	نقد و بررسی
۱۷۱	(د) روش فهم دین
۱۷۱	فهم‌پذیری دین
۱۷۲	روشمند بودن فهم دین
۱۷۳	۱. آگاهی از قواعد زبان عربی
۱۷۳	۲. آگاهی از معانی الفاظ قرآن
۱۷۳	۳. تفسیر قرآن به قرآن
۱۷۳	۴. مراجعه به احادیث صحیح
۱۷۴	۵. توجه به شأن نزول آیات
۱۷۴	۶. آگاهی از تاریخ محیط نزول قرآن
۱۷۴	۷. شناخت آیات مکی و مدنی
۱۷۴	۸. پرهیز از هر نوع پیش‌داوری
۱۷۵	برای مطالعه بیشتر
۱۷۵	تکامل‌پذیری فهم دین
۱۷۵	نقد و بررسی
۱۷۶	برای پژوهش
۱۷۶	منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل چهارم: امامت و ولایت

(۱۷۹-۲۱۶)

۱۸۱	(الف) معنای امامت و ولایت
۱۸۳	تاریخ پیدایش اختلاف در مسئله امامت
۱۸۳	دستاوردهای بحث در باب امامت
۱۸۵	نیاز به وجود امام
۱۹۰	(ب) ادله نصب و عصمت امامان

۱۹۰	۱. دلایل نصب.....
۱۹۰	دلایل قرآنی.....
۱۹۰	یک. آیه انذار.....
۱۹۲	دو. آیه ولایت.....
۱۹۵	سه. آیه تبلیغ.....
۱۹۹	دلایل روایی.....
۱۹۹	یک. حدیث منزلت.....
۲۰۱	دو. حدیث سفینه.....
۲۰۱	سه. امامان دوازده گانه.....
۲۰۲	۲. عصمت امامان.....
۲۰۲	دلایل عصمت.....
۲۰۵	محبت به اهل بیت.....
۲۰۶	ج) مهدویت.....
۲۰۷	قرآن و غیبت.....
۲۰۸	راز غیبت.....
۲۱۰	طول عمر حضرت مهدی (عج).....
۲۱۰	هنگام ظهور حضرت مهدی (عج).....
۲۱۱	معنای انتظار.....
۲۱۲	سیمای جامعه انسانی در عصر ظهور.....
۲۱۴	برای پژوهش.....
۲۱۴	منابعی برای مطالعه بیشتر.....

فصل پنجم: مرجعیت و ولایت در عصر غیبت

(۲۴۲ - ۲۱۷)

۲۱۹	الف) ضرورت تشکیل حکومت در عصر غیبت.....
۲۱۹	مقدمه.....
۲۲۰	یک. وحدت مسلمانان بدون حکومت امکان پذیر نیست.....
۲۲۰	دو. اجرای برخی از قوانین اسلام مستلزم تشکیل حکومت است.....

۲۲۱	معنای ولایت فقیه
۲۲۲	پیشینه تاریخی ولایت فقیه
۲۲۵	اهداف و وظایف حکومت ولی فقیه
۲۲۷	ب) ولی فقیه
۲۲۸	ویژگی‌های ولی فقیه
۲۲۸	۱. آگاهی از قانون اسلام
۲۲۹	۲. ایمان به تعالیم اسلام
۲۳۰	۳. کاردانی
۲۳۰	۴. عدالت
۲۳۱	۵. آراستگی به فضایل اخلاقی و آلوده نبودن به خصلت‌های ناپسند
۲۳۲	ادله ولایت ولی فقیه
۲۳۲	دلیل عقلی
۲۳۳	دلایل نقلی
۲۳۵	ج) مبنای مشروعیت ولایت فقیه
۲۳۵	منشأ مشروعیت
۲۳۶	نقش و جایگاه مردم در نظام ولایت فقیه
۲۳۸	انتصاب یا انتخاب
۲۳۹	ولایت یا وکالت
۲۴۰	نقد و بررسی
۲۴۱	برای پژوهش
۲۴۱	منابعی برای مطالعه بیشتر

مقدمه ویراست دوم

اکنون که چند سالی است که از ویراست اول این کتاب می‌گذرد، طبعاً پیشنهادات و نظرات مختلفی در باب آن صورت گرفته است که از مهم‌ترین آنها، جلسات نقد و بررسی مدرسان و اساتید کتاب اندیشه اسلامی و نیز پیشنهادات ارسالی آنها به دفتر معاونت پژوهشی دانشگاه بوده است.

مؤلفان با توجه به این پیشنهادات اصلاحی و نیز ضرورت طرح بحث علم دینی، به ویراست دوم این کتاب اقدام فرمودند.

در پایان از همه اساتید و مدرسان کتاب اندیشه اسلامی و نیز از همه مسئولین محترم دانشگاه معارف اسلامی، به‌ویژه ریاست محترم دانشگاه، معاونت محترم پژوهشی و نیز مسئول محترم گروه مبانی نظری اسلام که زمینه و شرایط انجام این ویراست را فراهم نموده‌اند، کمال تشکر را می‌نماییم.

جعفر سبحانی - محمد محمدرضایی

دوازدهم فروردین ماه ۱۳۹۱